Klasiko bitxi • arront klasiko

Joxemiel Bidador

Baztango euskal idazleen berri laburra (I)

Nafarroako udalerri euskaldun handiena izanik ere, gutxisko dira Baztanek euskal literaturari eman dizkion izenak; alabaina, eman dizkion gutxi horiek nahikoa oharkabean igaro zaizkigu gehienetan, eta Izeta oparo zein Salaburu euskaltzain ezagunez aparte, inor gutxi oroitzen da beste egile zenbaitez, tartean gora handikoak ere izan bazirelarik.

Mikel Olanok Leitza-Aresoko mintzoa dela eta Nafarroako euskarak Baztangoa baino beste zenbait gehiago badirela bazioskun behiala, eta ezin ukatuzko egia bada ere, zeinek ukatu egin lezake Baztan *ballea* nafarron berebiziko barruti izpirituala denik? Arrazoi ugari tarteko, oraingoan zerrendatzea arront gauza undatsa litzatekeena, ez da dudarik Baztanek euskal senaren babestoki hauta bilakatu zaigula aspaldidanik, *euzko gogoa* sutsu eta temati atxikitzen digun Unibertsitate zaharra. Alta, hau guztiarengatik ere, bada beste Baztan bat, oraintxe esan dudanaren kirbina, ez berria ere, *Diario de Navarra*-ren orrialdeetatik eta egunero erakusten zaiguna, Aizpunen eta pausaleku zein hilobi, *navarrismo* erratuaren toki hauta eta sakratua, non euskarak balio erromantikoa baizik ez duen, non muga honezkero aberasbidea ez den arren berean tinko dirau sekularenean baino mugago, non Kronos logale batek Tubalekin diharduka kartetan ardandegiko atarian xirimiri geldoak oro malenkoniatsu goibeltzen dueno.

Hau guztiarengatik agian, Nafarroako udalerri euskaldunik handiena denak, zabaleran bederik ere, beharko lukeen baino ekarpen txikerragoa egin digu euskal letretan, agidanez, eta gune izpiritual batena betetzen duen neurrian, paperean hitza materialki finkatzeari aiher izan zaio neurri haundi batean. Halaz guztiz, ez da dena ermua izan, elkor eta deskoster, eta daukagun ekarria bereziki haundiegia ez bada ere, komunzki dugun zein diguten ezezagutza da gure jarauntsi txikia tamalgarriki oraino are txikiagotzen duena. Honen artezteko, bihoaz harroki gure entziklopedietan ere sarbide beharko luketen Baztango zenbait euskal idazleren izenak, ahantzitako izen gehiagoren aterarazteko xedera biskaturako ere balio dezaketenak, edo beste ezeren ezean, karrika berrien bataiatzeko artamendagarri dituzkegunak.

Nikolas Etxeberria Iturralde
(1796-1845, *Berroeta*)

Juan Nikolas Anbrosio ponte izen luzea abenduaren seian Iruñean ezarri bazioten ere, orduko egoera historiko bereziak bultzaturik izan zen, bada gainontzeko sei anai-arrebak Berroetan jaio baitziren, eta hartan jaioko zen gure Nikolas konbentzio gerratearenak tartean ez izatekotan. Hori izan zen arrazoia, bada, bere gurasoek Berroetako eliz parrokiako bataio liburuan semearen izena ezar zezala erretoreari eskatzeko, eta horrela agertzen zaigu 1796.eko jaiotakoekin batera. Seguruenik ere, Iruñera itzuliko zen eliz ikasketak burutzera, zenbait urte lehentxeago Irigoien Dutari Iruñeko apezpiku arizkundarrak irekiriko San Migelgo apezgaitegira hain zuzen ere, eta behin apeztuz gero, Berroetara arraitzuli zen urte bat lehentxeago zendu Juan Pedro Goienetxe erretorearen postua betetzera bere auzakideek hala eskaturik. Basaburuko hirian zortzi bat urte eman ostean, Elizondora joan zitzaigun 1828.eko maiatzean Santiagoko erretore, non 1845.eko maiatzaren 13an zendu arte izan zen. Hil baino bost hilabete lehentxeago Iruñeko San Zerningo erretore aukeratua izan zen -ez ahantz Burgoko eliz parrokia honetan apez euskaldunik usu ohi zela-, baina argi denez, bizitzaren azken postu honetakoak ezin izan zituen bete ordurako arras eri baitzen.

Zabalkunde ikaragarriko katetxima baten egilea izan zen Nikolas Etxeberria, *Christau doctrina Aita Gaspar Astetec erderaz escribitua eta orai escuaraz publicatzen duena, cembait gauza aumentaturic, Baztango Valleco Parroco batec cristau fielen instruccionearen deseyuz*, Iruñeko Gadearen baitan estreinakoz 1826.ean ageri zena. Fernando Pérez Ollok 1990.eko *Fontes Linguae Vasconum* aldizkarian egile eta itzulpen hauei buruz argitaratu zuen artikulu jakingarri baina labur batean beste lau edizioen berri eman zigun, alabaina, eta Pérez Goienari jarraikiz, gutxienez beste zazpiren berri eman badaiteke, guztiak Iruñean agertaraziak, 1852 eta 1895 urte bitartean -hauen artean aipagarria da 1889.ekoa, geroago aipatuko dugun Anastasio Etxeberrik eskatuta atera baitzen-. Itzulpen trinkoa dugu honakoa, katetximen ohiko usarioaren arabera, 93 orrialdeko liburua, 8ren tamainakoa, orduan probisorea eta bikario nagusia zen Joakin Jabier Uriz Lasagak 1826.eko otsailaren 4an sinatu baimena eta Jose Jesus eta Mariarena trinitario oinutsaren onespenarekin agertu zena. Alabaina, eta aipatu dugun itzulpenaren meritua ukatu gabe, interesgarriagoak direteke Nafarroako Artxibategian dagoen Bonaparte fondoak dituen Nikolas Etxeberriaren hiru sermoi, beste arrazoiren artean, itzulpenak ez direlako, eta idazle berroetar honen dohainak agerikiago erakusten baitizkigute. Hiru sermoiak Elizondon bertan predikatutakoak dira; lehenbiziko biak, San Antonioren egunerako sermoiak dira, 1829.ean eta 1840.ean ogutziak, eta hirugarrena, berriz, San Joseren egunerako, 1841.ean erabilia izan zelarik: «Vicitzea munduan ezda dicha, ez da fortuna, ezbada ongui vicitzen. Entenditzen duzue ongui gucioc, vicitzea munduan ezdela dicha, ezdela fortuna ezbada ongui vicitzen? Guizon aberatsac egiten detzaque gustoac, badu bearduen gucia bere bicia pasatzeco, ezditu esperimentatzen pobrezac berequin dacartzan necesidadeac eta egun tristeac. Zorionecoa deituco dugu orrengatic?».

etorri ahalean

Patziku Perurena

Ez diren gauzen ondasuna

HARRI HAU, UHARRI hau, ikusten duk? Halakoa huen gure etxea. Ha- rriak ederragoak al dira ba harresian? Ez dezadan gehiago entzun, begiratu, ez pentsatu, bizitza hau bakarra delako, gal ez dadin, ibili ez eta, sentitu ere ez, harriak legez izan nahi diat, mendea eta segundua gurutzatzen diren lekua, lekua besterik ez, hurrin deritzan herrian.

Inork ere ez dik oroimenaren korapiloa deslotzen (dena ohitura, dena errua, dena barkamena)... Gure baitan habia egiten duen harridura hauxe duk iraun behar lukeen guzia, eta hau guzi hau, galduko dena. Hau hire ondasun guzia. Bakardade eta isiltasun hau hire jabeko bakarra. Mila jostorratz herdoildu aldean, leihorik gabeko begirada, zafrada garratz bat bihotzean. Amagandik irten hintzen bezala irtengo haiz endregu honetatik...

Funtzionarioak zelatan dizkiagu beti (eta ez kartzelakoak bakarrik). Euskara duk gure territorio libre bakarra, eta gutako batek oharkabean bezala esan dik: *emukatup tab kogaid naedlakezta, ae neztidnufnok nugud*. Eskerrak ez den gauzez ere osatzen den bizitza. Ez den zenbat gauza, ez den zenbat jende den munduan! Litezkeen gauzarik ederrenak ez direnak dituk beti.

Ifar aldeko portu zaharra
ekar dezagun kantara
kale bustien sentimentua
edalontzien ikara

Marinelen hitz arrotzak baina
ginebra onaren dirdira
gau biluzia sartzen zitzaigun
begi zabalen nirira

Holako koplak eginen nizkikek, baina zer laburra den lirikarena. Gizarterako leihoa zabaltzen, errealitatea sartzen zaitak bere altzairuzko hatzaparrekin orroaka. Zazpi zaborrontzi kale bazterrean (zazpiak lerroz lerro) taparik gabe, ahoa euliei zabal zabalik tripazain. Begira gorputz hutsoi, zelan asebetetzen diren, eta egin hiritarren behar intimoen historia. Hona antropologia artxiboan baino humanitateari buruzko datu gehiago...

Argia amatatzen bada, zaila duk lehenago hasitako solasa jarraitzea. Isildu edo gaiaz aldatu. Egoera tristea duk baina zeozelan onuragarria, gure berezko bakardade eta babes gabezia egiaztatzen duelako. Eskerrak ilunaldiak ditugula, argi bizitzen ikasteko, bestela...

Euskaldunek ez ditek poesiarik leitzen, etb ikusten omen ditek, eta bidaia turistikoak egiten... Gure lur okupatuari, gure arbaso zakarrei, gure hizkuntza baztertuari erreparatzen badiogu, bazirudik ez dugula ez herri, ez mintzaira ez kantarik, geuk asmatuko duguna baizik. Auskalo norena den errua, agian geurea, eta urrutirago joan gabe, geure buruaren aurka ekin beharko diagu. Kanta diezaiogun sehaska kanta bat gure herriaren sehaska hutsari:

«Ni lekuko izana naiz zuen antzezlekuan, erreparatuak ditut legearen teatroko aktoreok maskaratzeko dituzuen toga beltz eta zilarrezko puinetak, barre egina naiz gorrotoaren ondorioak logika aristotelikoz epaitzeko zuen ahaleginaz, aintzat hartua dut beraz, zuen ofizio sakratua, eta ahaleginak eginen ditut berriro harrapa ez nazazuen».

«Ez diet erasotzen ditudanei gorroto, ez ditut defenditzen ditudanak maite. Ene heriotzaren abisuak ez die haiei deus kenduko ez zorion gehiago emango. Ez ninduen burruka honetara bultzatu, ez gizon publikoak ez populuaren zaratak, atsegin joera bakarti batek ekarri ninduen».

Beti zagok bihotz zatitu bat erdiz trenean doana eta erdiz estazioan geratzen dena, baina, trena infernurantza zoaiek beti. Bai. Zalantza haziak ereiten dizkiagu zalantzondoak biltzeko. Nik pilaturiko hitzok ere, beste esanahi bat hartu ditek ia berehala.

Ziria

• Motxorrosolo •

Kutxa

NEKEZ ERABILIKO DUTE TERMINOLOGIA BERA NAFARROA GARAI osorako. Entitate berriak kudeatzaile berriak behar omen ditu. Argigarria oso, goi mailako karguak hautatzeko prozeduran, goiko pisuetako mahai azpikoetan jaso direnak. Ohi denez, hautamena, Cordovillaren esku dago.